

www.MinisterieVanPropaganda.org

IPSO

**Groningerland
= een Nederlands
probleem**

€6,-

Groningerland – een Nederlands probleem

Stichting
INSTITUUT VOOR POLITIEK EN SOCIAAL ONDERZOEK,
Amsterdam - Postbus 4381

**Groningerland
= een Nederlands
probleem**

Inhoud

Voorwoord en Inleiding	
I Groningen boert achteruit	11
II Fabels en feiten over de oorzaken	13
III Geen noodlot doch bewuste tenachterstelling	16
IV Particulier initiatief en EEG	18
V Militarisering in plaats van industrialisering	20
VI Recreatie geen oplossing	24
VII Dubbelzinnig regeringsbeleid	25
VIII Aardgas en nationaal belang	27
IX Concurrentie-vervalsing in de landbouw	30
X Maatschappijstructuur en gelijkstelling	32
XI Eenheid in verscheidenheid	34
XII Een nationale zaak	36
Bijlage	39

Voorwoord

Dit rapport van de Stichting Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek wordt hierbij aan het Nederlandse publiek als voorlichting en ter discussie aangeboden.

Het bevat een kritische studie van de vele en omvangrijke publicaties die, vooral in 1970, over de problemen van Groningen verschenen zijn.

Er is verder een eigen visie op die problemen in ontworpen alsook een algemene richtlijn voor een effectieve aanpak ervan.

Vooral is gestreefd naar informatie uit de praktijk en eigen oordeelvorming door veelvuldige contacten met de bevolking, met arbeiders, boeren, ondernemers en in het bijzonder met de Comités van actie in de verwerkende industrie en met de Boeren-Comités.

Het opzoeken en verwerken van het materiaal en het onderhouden van contacten met adviseurs werd door R. Milikowski verzorgd. Door drs. J. Reiding werd medewerking verleend bij het onderzoek naar de mogelijkheden van uitbreiding van de chemische industrie in Groningen op de basis van het aardgas. Een technische toelichting van zijn hand is als bijlage aan het rapport toegevoegd.

Aan de beoordeling van de taak van de arbeidersbeweging en de activiteit der bevolking is door Freek Meis medegewerkt, terwijl door drs. M. Boshart een advies over het recreatieprobleem is bijgedragen.

Een groot aantal personen werd bereid gevonden een ontwerp voor het rapport te beoordelen en er advies over te geven.

Aan allen die eraan hebben medegewerkt spreekt het Instituut hierbij zijn dank uit.

De uiteindelijke samenstelling van het rapport geschiedde door P. de Groot.

Amsterdam, maart 1971

Inleiding

Tijdens een bezoek van Tweede-Kamerleden aan Oostelijk Groningen in januari jl. werden zij door een demonstratie van de bevolking ontvangen waarin een grote klok werd megedragen, de noodklok die over Groningen werd geluid. Een noodtoestand bestaat inderdaad in Groningerland.

Sinds de vijftiger jaren vindt in Nederland een snelle industrialisatie plaats en een rationalisatie van de landbouw. Vooral in de laatste tien jaar worden talrijke buitenlandse, vooral Amerikaanse, ondernemingen gevestigd en enorme kapitalen geïnvesteerd. Maar niet in Groningen. De koortsachtige expansie van industrie en transportwezen richtte zich, en richt zich steeds meer, op bepaalde gebieden. In die gebieden, voornamelijk rond de zgn. Europoort, rond Rotterdam in het Westen, naar het Zuiden toe in Zeeland, vindt een samenballing plaats van bedrijven, en de bevolking die er in tewerk is gesteld. Er is een schreeuwend gebrek aan arbeidskrachten en deze worden van heinde en verre aangevoerd, terwijl grote aantallen buitenlandse ongeschoolde krachten, zgn. gastarbeiders, worden geïmporteerd.

Maar in Groningen blijft niet alleen de bedrijvigheid kwijnen, zij gaat zienderogen achteruit. De lonen zijn er sinds jaren lager dan in de andere gebieden van Nederland.

Tienduizenden arbeiders en andere werkers, meest jongeren uiteraard, moesten hun geboortestreek verlaten om elders werk te zoeken. Desondanks heerst er een chronische werkloosheid die met de jaren groter wordt. De landbouw, eens de voornaamste levensbron van Groningerland, stort letterlijk in elkaar. De middenstand takelt af en kan ternauwernood het hoofd boven water houden.

Voorraden natuurlijk aardgas van het zuiverste gehalte, die tot de grootste ter wereld behoren, worden er gevonden, gewonnen en... naar andere streken vervoerd. Meest door de in Nederland gevestigde filialen van Amerikaanse en van andere grote kapitaalmonopolies, die ze verwerken en er grote winst mee maken. Maar de vindplaats Groningen verarmt steeds meer. Sinds vele jaren worden er dan ook eerst noodklachten, dan noodkreten gehoord. Maar in Den Haag bleef de regering oostindisch doof.

Tot in 1969 grote werkstakingen in de strokartonfabrieken en in andere ondernemingen uitbraken, van een unieke zelfverzekerde kracht en eensgezindheid, op voorbeeldige wijze georganiseerd en met succes bekroond.

De arbeiders en technische kaders in deze en andere ondernemingen hadden een stukje van de ergste achterstand in Groningen opgeheven, de achterstand in de lonen tegenover het Westen. Een stukje slechts.

Nagenoeg de hele bevolking stond achter hen en steunde hen. In heel Nederland was de solidariteit groot. Men voelde, hier werd de zaak van Groningerland aangepakt zoals het hoorde, niet door klachten, kreten en plannen, maar door actie! Fruittelers en land-

bouwers vormden actie-comités en begonnen eveneens te ageren. De hele misdeelde actieve bevolking van Groningen begon zich te roeren. Dat kwam allereerst tot uiting in een duidelijke vooruitgang van de CPN bij de verkiezingen voor de provinciale staten en de gemeenteraden. Tegelijkertijd groeide de samenwerking tussen de vitale bestanddelen van de bevolking, in het bijzonder van socialisten, confessionelen en communisten in de vakbeweging en in nieuwe organen als de actie-comités.

☆☆☆

Begin 1970 zagen een aantal rapporten over Oost-Groningen het licht. De interessantste ervan waren het rapport „Herstructurering van Oostelijk Groningen” door de Noordelijke Economisch-Technologisch Organisatie (NETO) in februari, het rapport „Hoge Noorden, lage lonen” van het Wetenschappelijk Instituut van het NVV (begin 1970), een nieuwjaarsrede van de voorzitter van de Kamer van Koophandel in Groningen (1970), uitgaven van de Groningse Maatschappij van Landbouw en talrijke uitingen van politieke partijen in provinciale staten en gemeenteraden. Tenslotte een rapport van een commissie van de regering onder voorzitterschap van de Directeur-generaal voor de Arbeidsvoorziening van minister Roolvink, de zgn. commissie-van der Peijl. (Juni 1970).

Gedurende het jaar van de rapporten werd de toestand in Groningen steeds slechter. Het beleid dat het kabinet-De Jong ten aanzien van Groningen voert heeft steeds duidelijker gefaald. Dit beleid: stimulering, kern-vorming en incidentele steunverlening, leidde alleen tot verergering van de achterstand.

Nu wordt door de Groningers de noodklok geluid. En de regering heeft nieuwe maatregelen aangekondigd. Zij deed dit nadat haar commissie-van der Peijl haar had gerapporteerd dat de bevolking van Oost-Groningen het vertrouwen verloren zou hebben, „geen perspectief meer voor de streek” zou zien en dat „daardoor een explosieve situatie (is) ontstaan”. De regering werd aangeraden om zulke maatregelen te nemen die allereerst „het vertrouwen zouden herstellen”, niet langer de indruk zouden maken van „lapmiddelen” maar van een „fundamentele aanpak”, van een „geïntegreerd plan”. De commissie-van der Peijl drong aan op spoedige besluiten die een „psychologisch effect” zouden hebben.

„Psychologisch” effect-bejag en paniekerige tirades over dreigende „explosies” verraden ongetwijfeld de angst en het slechte geweten van de hoge regeringsambtenaren, doch zij passen niet bij de Groningse werkelijkheidszin.

Het is wel te voorzien dat in Groningen weldra de noodklok vervangen zal worden door de **stormklok**. Maar de arbeidersbeweging behoort er tot de oudste van ons land. Zij is geen voer voor psychologen! Zij ziet terug op een kleine eeuw strijdervaring in de meest gevarieerde vormen. Deze zal ook andere delen van de bevolking ten goede komen. De Groningse strijders zijn steeds gewend in gesloten gelederen, doelbewust en gedisciplineerd te marcheren.

Hun strijd heeft meer weg van een stoomwals dan van een explosieve raket. Er is voor hen alle reden om vertrouwen te hebben in hun gebied en hun toekomst indien zij hun doelstelling helder voor ogen hebben en er bedachtzaam doch onverzettelijk, op aansturen.

☆☆☆

Dit huidige rapport van de Stichting IPSO stelt zich ten doel hierbij behulpzaam te zijn door een nuchtere ontleding van de toestand in Groningen en door enkele conclusies. Niet alleen voor wat het gebied betreft, doch in het raam van de ontwikkeling van de economie en de politiek in Nederland.

De te onderzoeken problemen zijn de volgende:

1. Is de achterstand van Groningen te wijten aan een noodlottige en onvermijdelijke loop van de economische ontwikkeling, door de ongunstige ligging van het gebied, door het „radicalisme” van de arbeiders, door achterlijkheid van het bedrijfsleven?
2. Welke invloed hebben Amerikaanse en andere buitenlandse ondernemingen door vestiging in Nederland, of door deelname aan Nederlandse ondernemingen op de veranderingen in de economische structuur in Nederland, één en ander in verband met het Groningse probleem?
3. Wat is het gevolg voor Groningen van de regionale richtlijnen van de EEG?
4. Welke perspectieven biedt het aardgas voor de industriële opbouw in Groningen?
5. Welke mogelijkheden zijn er voor het behoud van de Groningse landbouw?
6. Welke gevolgen heeft de enkele jaren geleden ontworpen verandering in de NAVO-strategie in Noord-Europa voor de plannen tot onttrekking van grond aan de landbouw en de bestemming ervan voor militaire doeleinden?
7. Waarom heeft het regeringsbeleid ten aanzien van Groningen gefaald en welke verandering van beleid is nodig om de ten-achterstelling stop te zetten?
8. Welke directe maatregelen zijn noodzakelijk om verdere achteruitgang van dit gebied te voorkomen?
9. Is verandering van Groningen in een nationaal recreatie-gebied gewenst?
10. Zijn de huidige problemen van Groningen slechts door een verandering van maatschappij-structuur mogelijk?
11. Is er een belangengemeenschap tussen arbeiders, middenstanders, boeren en ondernemers ten aanzien van de Groningse problemen?
12. Welke zijn de doeltreffende vormen van actie voor de verdediging van de belangen van Groningen?

Op deze vragen is in dit rapport naar een antwoord gezocht, dat bij deze aan de lezer wordt voorgelegd. Het rapport maakt er geen

aanspraak op de wijsheid in pacht te hebben. Er is gepoogd de vraagstukken zo scherp en eerlijk mogelijk te omschrijven in de hoop velen aan het denken en aan het handelen te zetten in geheel Nederland.

Want Groningen is geen streek-probleem, geen specifiek probleem van de regio, dat alleen de Groningers aangaat.

Bij een verbetering van de toestand in Groningen hebben alle werkende mensen in geheel Nederland een tastbaar belang, ook zij die in de westelijke en zuidelijke groei-gebieden wonen.

De actie van de bevolking van Groningen is bovendien een voorbeeld en een leerschool, een stimulans en een versterking voor geheel progressief Nederland.

I

Het is zeer moeilijk om zich aan de hand van de officiële statistiek een beeld van de economische en sociale toestand in Groningen te vormen. Alle op dit moment beschikbare cijfers zijn oudbakken. Ook door het Centraal Bureau voor de Statistiek wordt Groningen ten-achtergesteld. Over de economische structuur van de provincie geeft het CBS slechts cijfers over 1960, en die zijn meer dan tien jaar oud. Zo er al latere gegevens beschikbaar zijn, hebben die vooral betrekking op Oostelijk Groningen. Deze verschillen echter niet wezenlijk van die in, wat plechtig genoemd wordt, „het Noorden des lands” in het algemeen.

„De ontwikkelingen in Oostelijk Groningen doen zich in een groot deel van het gehele Noorden voor . . . In Oost-Groningen vertonen zij zich evenwel in versterkte mate” wordt in het rapport van de regeringscommissie Van der Peijl terecht opgemerkt (blz. 3). Er is slechts verschil in de graad van achterstand Allereerst op het gebied van de **werkgelegenheid**.

Het aantal geregistreerde werklozen, de zgn. arbeidsreserve, bedroeg op 1 mei 1969 in procenten van de „afhankelijke mannelijke beroepsbevolking” in het rayon Winschoten 7,6 procent, het rayon Stadskanaal 6,2 procent en in het rayon Veendam 4 procent. In geheel Nederland wat dit 1,9 procent.

De vraag naar arbeiders overtrof in geheel Nederland de werkloosheid, nl. 2,5 procent. Maar in Winschoten was dit slechts 1,7 procent, in Stadskanaal 1 procent. In 1970 is hierin nauwelijks verandering gekomen.

Het rapport van het NVV heeft zich met de **achterstand in de lonen** bezig gehouden, doch constateerde dat „er in de sociaal-economische berichtgeving in Nederland gebrek aan actuele cijfers (is) inzake werkelijk verdiende lonen in verschillende bedrijfstakken en regio's. Dit gebrek leidt ertoe . . . dat ook bij loononderhandelingen de partijen min of meer in het duister tasten” (blz. 1, Inleiding).

Het rapport heeft in arren moede naar de statistiek van de EEG over bruto-uurlonen voor mannen gegrepen. Het concludeert daaruit dat „het loonverschil tussen het Noorden en het Westen van Nederland in 1968 iets groter dan 15 gulden per week zal zijn geweest”. In de agrarische bedrijfstakken wordt aangenomen dat de lonen in het Westen één zevende hoger lagen dan in het Noorden. Dit is natuurlijk niet de werkelijkheid, aangezien er geen rekening is gehouden met ploegentoeslagen, overwerk, premies, koffie- en fietsengeld en al dergelijks wat bij het in ons land toegepaste loonfooiensstelsel hoort. De arbeiders zelf noemen, naar het rapport van het NVV zegt „bedragen van 30 en 40 gulden”, wat wel de werkelijke loonachterstand in het Noorden dicht zal benaderen.

Wat de **woningtoestanden** betreft zijn alle rapporten het erover eens dat er in het Noorden veel minder gebouwd wordt dan in andere gebieden en dat er bijna tweemaal zoveel krotwoningen zijn.

Als men het aantal in 1963 voltooide woningen op 100 stelt, is dit in geheel Nederland in 1969 ongeveer met 55 procent toegenomen, maar in Oost-Groningen met 30 procent gedaald (rapport v. d. Peijl, bijlage VI i).

De **bevolking** van de provincie Groningen, en die van Oost-Groningen in het bijzonder, gaat ernstig achteruit. In de jaren 1967, 1968 en 1969 was het vertrek-overschot (verschil tussen het aantal dat vertrok en dat zich vestigde) respectievelijk 1464, 2077 en 2137 personen. (Begroting Ministerie van Economische Zaken 1970-'71). De totale mannelijke beroepsbevolking is in geheel Nederland van 1963 tot 1969 met ruim acht procent gestegen. Doch in Oost-Groningen was in 1969 de mannelijke beroepsbevolking nog geringer dan in 1963.

Om zich over de ontwikkeling van de **industrie**, de **landbouw** en de **middenstand** een beeld te vormen, moet men zich met karakteristieken behelpen die in de diverse rapporten gegeven worden.

Zo zegt het rapport van de NETO: „Oostelijk Groningen is in de laatste paar jaren behoorlijk achteruit geboerd. Ondanks de verbetering van het woonklimaat en vele verbeteringen op het gebied van sport en recreatie... In wezen ontbreekt voor al deze voorzieningen, die met het oog op de toekomst zijn opgebouwd, de economische basis — ... Is die toekomst er eigenlijk wel?” (blz. 12). „De groei in het Eemsmondgebied biedt op dit moment weinig soulaas” (id. blz. 13). Het rapport spreekt over „een voortdurend verslechterende situatie”, „een onduldbare toestand” en voorziet voor de naaste toekomst: „de landbouw zal nog vele duizenden mensen afstoten, de historische bedrijfstakken (karton-industrie) zullen minder werk bieden, in de metaalindustrie zit weinig of geen groei” (id. blz. 14).

„De werkgelegenheid in de landbouw wordt voortdurend minder; ook de werkgelegenheid in de traditionele industrie neemt eerder af dan toe”. (rapport v. d. Peijl, blz. 2). „De ontwikkeling van nieuwe industriële werkgelegenheid heeft voornamelijk in de kanaalstreek plaats vonden. Elders, met name in het hart van het gebied (Winschoten) bleek het niet mogelijk om voldoende nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen ondanks het bestaan van de bekende vestigingsfaciliteiten. Het is vooral het uitblijven van nieuwe bedrijfsvestigingen in de laatste jaren geweest dat heeft bijgedragen tot de thans in Oostelijk Groningen heersende stemming” (id. blz. 3).

„De laatste jaren zijn vele boeren van op zichzelf relatief grote bedrijven gestopt, omdat zij teveel inteerden op hun vermogen”. „Uit een onderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut naar de financiële positie van een aantal landbouwbedrijven in Nederland blijkt, dat van de bedrijven in Groningen een veel groter aantal verliezen lijdt, dan in overig Nederland” (Rapport van de commissie klei-akkerbouw van het Landbouwschap in Groningen, oktober 1969, blz. 7).

„Het aantal meldingen voor saneringshulp afkomstig uit de detailhandel maakt in de provincies (Groningen en Friesland) ruim

10 procent uit van het totaal aantal meldingen in de detailhandel van Nederland, terwijl het aantal detailhandelvestigingen in elk van deze provincies nog geen 5 procent uitmaakt van het totaal aantal Nederlandse detail-handelvestigingen” (Regeringsnota over het Noorden, 1968).

Enkele dorre constatering uit dorre overheidsrapporten, welke intussen alweer door de verdergaande verslechtingen zijn achterhaald.

II

Hoe is 't zo gekomen? Het is logisch dat van verbeteringen en opheffing van de geconstateerde achterstand geen sprake kan zijn als men de oorzaken ervan niet helder ziet, of zien wil.

Wordt de bevolking van Groningen door slagen van het noodlot getroffen, van bovennatuurlijke oorsprong, waar zij machteloos tegenover staat? In dit geval moet men zich beperken tot het zalven van de wonden.

Moet Groningerland als een soort van nature gehandicapt gebied beschouwd worden? Dan rest er niet anders dan hulp aan ongeheel gehandicapt.

De noodlots-gedachte vindt men in het NETO-rapport: „Zoals bekend”, wordt daar gezegd, „moest Nederland na de oorlog met kracht een nieuwe periode van industrialisatie inluiden om aan de groeiende beroepsbevolking, alsmede aan diegenen die zouden afvloeien uit de landbouw, werk te verschaffen... Deze industrialisatie bereikte binnen een beperkt aantal jaren — mede door de veelal gunstige conjunctuur — de primair gestelde doelstellingen, met dien verstande, dat vooral het Westen en ook bepaalde delen van het Zuiden des lands aantrekkelijk bleken voor nieuwe bedrijven. Andere landsdelen, waaronder het Noorden, bleven in ontwikkeling achter” (blz. 29).

Dit is een redenering die op de liefde toepasselijk is — een jongen wil van een bepaald meisje niets weten omdat hij haar onaantrekkelijk vindt! En wat was het dat het Groningse wicht zo onaantrekkelijk maakte? „De groei van nieuwe vormen van werkgelegenheid (bleek) hier te traag om de achteruitgang in andere sectoren (de landbouw) te compenseren”, zegt het NETO-rapport. Het wicht was te traag, het was gewoon achterlijk!

Het gekunstelde van deze redenering is niet moeilijk te ontdekken. Wie was „Nederland” na de oorlog? Dat waren de kringen die de economie beheersen en hun regeringen met Drees, Liefstinck, Romme, Van den Brink, Meynen tot De Quay en Witteveen.

Zij „moesten met kracht industrialiseren”. Waarom? Uit winstbejag? Om hun klasse-heerschappij te versterken? Om de verloren winsten uit Indonesië te compenseren? God bewaar ons als we dit van deze weldoeners der mensheid zouden denken!

Neen, zij deden het zuiver en alleen om „de groeiende beroeps-

bevolking alsmede diegenen die zouden afvloeien uit de landbouw werk te verschaffen". Doch zie, in Groningen was de beroepsbevolking nog méér gegroeid dan elders in Nederland. De afvloeiing uit de landbouw was er gróter dan in geheel Nederland.

Waarom werd er dáár dan **minder** werk verschaft, steeds minder tot in het geheel niet meer, zoals op het ogenblik? En waarom begint het NETO-rapport zijn Genesis van de achterstand van Groningen eigenlijk bij Adam en Eva, respectievelijk in de zgn. herstelperiode na de oorlog? Waarom niet in 1955, toen de betrekkelijke industriële groei in Groningen begon te stagneren tot zij in 1964 geheel stilstond? Terwijl in westelijk Nederland en in Zeeland de nieuwe bedrijven uit de grond gingen bulderen? Wij komen op de betekenis van deze data nog terug.

Op de vraag naar de oorzaak van de misère in het Noorden wordt ook wel geantwoord: „Door eigen schuld”, in 't bijzonder ten aanzien van de traditionele industriën, de landbouw en de middenstand.

Dit deed o.a. de heer J. E. Duintjer, de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Veenkoloniën en Oostelijk Groningen in zijn jaarrede op 23 februari 1970. Hij deelde daarin mede, dat hij, op grond van een in 45 Groningse bedrijven ingesteld onderzoek, tot de conclusie was gekomen, „dat de meeste tekortkomingen één duidelijke oorzaak hebben: de angst van de ondernemer om voor — in zijn ogen overbodige zaken — geld uit te geven, zoals een behoorlijke kosten-administratie, planning, een goed geschoold kader” (blz. 11).

Een angst-psychose dus, gepaard aan onbekwaamheid van de Groningse kleine en gemiddelde ondernemer. Maar zouden zulke ondernemers in Brabant en Zuid-Limburg zoveel pienterder en flinker zijn en is hieraan de achterstand van Groningen te wijten?

Dat is de dingen op hun kop zetten.

Het is de, door geheel andere en veel dieper ingrijpende oorzaken verwekte en bestendige achterstand die de betrekkelijke primitiviteit van het bedrijfsbeheer, zo het al juist is wat de heer Duintjer beweert, in Groningen tot gevolg heeft.

„Verbeter Groningen en begin bij jezelf” riep de heer Duintjer uit! Verwacht niet van de centrale overheid de verlossende hulp! „Het streven van de Kamers in onze provincie gaat dus uit naar een acquisitie van vestigingen binnen de provincie Groningen met eigen middelen. Bij dit streven passen geen klaagzangen over achtergebleven gebied en soortgelijke emotionele manifestaties” concludeerde de heer Duintjer (idem pag. 18).

Intussen is een nieuw jaar aangebroken en hield dus de heer Duintjer een nieuwe rede. Hij voorzag in het nieuwe jaar „nieuwe moeilijkheden van verschillende aard, waarbij men uitsluitend op eigen kracht zal zijn aangewezen”. „Industrie, handel, ambacht, dienstverlening en landbouw zullen hun uiterste best moeten doen... om het moderne tempo bij te houden”. Doch, „dit tempo wordt niet bepaald door onszelf, door het bedrijfsleven in ons

district of in het Noorden. Het wordt bepaald door ontwikkelingen zowel in ons land als in de andere EEG-landen en daarbuiten” (pag. 22). Dus „eigen kracht” maar bepaald door „ontwikkelingen” in de EEG. En dat is al wat dichter bij de waarheid.

Het onderzoek naar die niet nader genoemde „ontwikkelingen” is juist het onderwerp van dit IPSO-rapport.

De oorzaken van de achteruitgang van de landbouw in Oostelijk Groningen hangen natuurlijk samen met de algemene crisis in de landbouw in Nederland en in het buitenland. Een bijzonderheid van Oostelijk Groningen is dat de produktie van tarwe, industrie-aardappelen en suikerbieten er een grote plaats inneemt en juist deze produkten zwaar getroffen worden.

Statistische cijfers over de provincie Groningen geven een inkrimping van het graanarenaal te zien van 78.755 ha in '65 tot 71.787 ha in 1969 en in 1970 zou dit naar schatting met nog tien procent zijn teruggelopen. Hierbij speelt een rol dat de Verenigde Staten grote hoeveelheden graan naar Europa exporteren en dit doen ook de zgn. ontwikkelingslanden.

Het stro van het graanproduktie en de fabrieksaardappelen worden in Oostelijk Groningen zelf verwerkt tot strokarton en aardappelmeel. Ook de suikerbieten worden in belangrijke mate ter plaatse geraffineerd.

Ongeveer 22 procent van de bevolking van de provincie Groningen moet in deze verwerkende industrie zijn brood verdienen. De achteruitgang ervan heeft dan ook vermindering van de werkgelegenheid tengevolge. En deze zal nog toenemen (rapport v.d. Peijl, blz. 5).

De bekende heer Mansholt en zijn medestanders geven als de grote boosdoener in de landbouw, speciaal in Groningen, de geringe omvang van de bedrijven aan. Schaalvergroting is hun tovermiddel, liquidatie van kleine en middel-grote bedrijven die „niet rendabel” zijn en gebruik van de beschikbaar gekomen grond, deels voor vergroting van „rendabele” bedrijven, deels voor bebossing.

Of de produktiviteit en de rentabiliteit van grote bedrijven gunstiger is dan van kleinere bedrijven staat echter in het geheel niet vast. Ruilverkaveling is een middel om tot doelmatiger gebruik van de grond te geraken in verband met moderner produktiemethoden. Volgens een persoonlijk landbouwdeskundig advies voor dit IPSO-rapport brengt het huidige herverkavelingsbeleid echter geen soulaas en betekent het alleen maar een „oppoetsen van de bestaande toestand”. Dit beleid is meer en meer gericht op het bestemmen van produktieve grond voor bebossing, wegen en waterlopen. De grote moeilijkheid voor de boeren om grond aan te kopen is het gebrek aan financiën en de hoge rente voor krediet, zo dit al te krijgen is.

Vele boeren zoeken naar een rationeler grondgebruik door losse samenwerkingsvormen om langzaam aan van individuele beslissingen over de keuze van te verbouwen produkten naar collectieve beslissingen te groeien. Van regeringswege wordt dit echter niet bevorderd. Het Ministerie van Landbouw heeft voor zulke samen-

werking een raam-statuuut ontworpen waaraan voldaan moet worden om voor subsidie in aanmerking te komen. Zij loopt hierbij vooruit op de Mansholt-politiek om de tegen hun wil te dwingen grote landbouw-N.V.'s te vormen. Het bedrag is echter gering en de voorwaarden zwaar en omslachtig. Er wordt van deze raamwet dan ook weinig gebruik gemaakt.

Naast binnenlandse oorzaken hebben de meeste boeren reeds lang vastgesteld dat de voornaamste oorzaken van de moeilijkheden van de Nederlandse landbouw van de EEG afkomstig zijn, van het prijsbeleid van de EEG en van de concurrentievervalsing in de grote EEG-landen ten nadele van de Nederlandse boeren en consumenten.

III

Met wie de achterstand van Groningen uit naïviteit aan een noodlottige samenloop van omstandigheden of aan „eigen schuld” toeschrijft kan men slechts medelijden hebben.

Wie die achterstand echter tot een streek-probleem, tot een regionaal probleem wil beperken is, of ongeneeslijk blind, of houdt de bevolking bewust in onwetendheid over de werkelijke oorzaken ervan.

Groningen is geen economisch eiland, het ligt in Nederland. Om tot de werkelijke oorzaken van de achterstand in Groningen door te dringen moet hiervan uitgegaan worden.

In de afgelopen dertien jaar ongeveer, heeft een verandering in de economische structuur van Nederland plaatsgevonden. Zij komt tot uiting in een samenballing van industrie en transportwezen in West-Nederland, rondom Rotterdam en verder naar het Zuiden.

Aan de andere kant vindt een verwaarlozing, en inkrumping, van de bedrijvigheid in andere gebieden plaats, op de meest krasse manier in het Noorden en op de allerkraste manier in Oost-Groningen. De achtergebleven structuur van dit gebied is een gevolg van de **verandering** in de economische structuur van Nederland. En die zet zich in versneld tempo voort.

De verandering in de economische structuur van Nederland is het gevolg van de aansluiting bij de EEG. Die EEG werd in 1957 opgericht met ondertekening van het verdrag van Rome door de Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk, Nederland, Italië, België en Luxemburg. Een van de bijzonderheden van de EEG is dat zij de investering van Amerikaans kapitaal begunstigt.

In een uitgave van de „Commissie van de Europese Gemeenschappen”, het bestuursorgaan van de EEG, in „Europese Documentatie 1970”, wordt gezegd dat tussen 1950 en 1968 de investering van Amerikaans kapitaal in Europa gestegen is van 14,7 procent tot 29,9 procent van het totaal der buitenlandse investeringen van de Verenigde Staten. „Het aandeel van de EEG-landen”, zegt de Documentatie, „dat vooral sinds de totstandkoming van de Gemeenschappelijke Markt is toegenomen, vertoont een nog sterkere stijging:

van 5,4 tot 13,8 procent. Verwacht wordt dat de Amerikaanse investeringen in 1969 met elf, en in 1970 met vijfentwintig procent stijgen ten opzichte van het voorafgaande jaar.”

Hoeveel bedroegen de Amerikaanse investeringen in Nederland? In 1950 wat dit nog 84 miljoen dollar, in 1958 207 miljoen dollar. In verband met de EEG steeg dit bedrag tot 1.073 miljoen dollar in 1968 en is sindsdien verder gestegen.

Nederland kwam daarbij op de tweede plaats te staan voor wat betreft investering van Amerikaans kapitaal in de EEG-landen.

Hoeveel macht geeft dit Amerika over de Nederlandse economie? „Europese Documentatie” berekende dat de controle-macht van de Amerikaanse beleggingen op de betrokken ondernemingen, deelnemingen en dochter-maatschappijen, ongeveer het driedubbele bedraagt van het bezit. Deze controle-macht uit zich ook in de aard van de beleggingen. „Binnen de verwerkende industrie is het aandeel van de Amerikaanse investeringen in een aantal traditionele bedrijfstakken — voedingsmiddelen, papier, karton, metalen, rubber — tussen 1958 en 1966 enigszins gestegen, zonder het niveau van vijf procent te overschrijden. In de sector transportmiddelen is blijkens de cijfers sprake van sterke schommelingen op een hoog niveau. De investeringsuitgaven geven echter een belangrijke verschuiving te zien naar „top-sectoren” zoals chemie en machinebouw (waaronder computers)” (id. blz. 2).

Welke invloed hebben de Amerikaanse investeringen op de economische structuur van de EEG-landen?

Daarover zegt „Europese Documentatie 1970” dat zij een „zuigkracht” uitoefenen op de Europeanen: „Door de neiging van de Europeanen om het Amerikaanse ontwikkelings- en consumptiemodel zonder meer over te nemen, werd deze „zuigkracht” vergroot en de ongelijkheid van de middelen tot industriële ontwikkeling nog duidelijker aan het licht gebracht... De Amerikaanse ondernemingen hebben hun comparatieve (in vergelijking met de Europese) voordelen des te beter kunnen benutten, omdat de over het algemeen kleinere Europese ondernemingen geen toegang hadden tot een werkelijke internationale kapitaalsmarkt” (id. blz. 4). De publikatie „Europese Documentatie 1970”, die in de gehele wereld grote aandacht kreeg, leert ons dus samenvattend:

1. De EEG heeft geleid tot een snelle stijging van Amerikaanse investeringen in de zes Westeuropese landen. De stijging gaat verder.
2. De Amerikaanse investeerders richten zich op de top-sectoren van de bedrijvigheid, waar topwinsten te behalen zijn. De landbouw en zijn verwerkende industrie worden verwaarloosd, en dit „model” volgen ook de Europese investeerders.
3. De Amerikaanse investeerders genieten grote voordelen boven het inheemse kapitaal.
4. Een en ander brengt een ongelijkwaardige ontwikkeling van de economie met zich mee, met een over-expansie in het ene, en tenachterstelling in het andere gebied.

Hier ligt de oorsprong van de Groningse problemen. De verscherping ervan geschiedt door de „communautaire politiek” van de EEG en haar strikte tenuitvoerlegging door de Nederlandse regering. Dit bestaat uit drie gebieden:

- a) het vrij baan geven aan het particuliere initiatief voor investering en vestiging,
- b) de regionale politiek ten opzichte van de achtergebleven gebieden,
- c) de ruimtelijke ordening, voornamelijk in verband met de NAVO-strategie.

Daarbij komt dan nog het prijsbeleid voor landbouw-producten.

IV

Mozes heeft op de berg Sinaï het volk Israëls tien geboden voorgeschreven. Doch de EEG kent slechts één gebod, dat zij vanaf haar papierberg in Brussel uitvaardigt:

„De rol van de overheid bestaat in het voortdurend en systematisch aan het particulier initiatief de onontbeerlijke steun te verlenen.” (Zie Communautaire aanpak van de fundamentele problemen van de Europese regio's. Europese documentatie 1969). Hoe de Nederlandse regering dit gebod nakomt kan uit het volgende verhaal blijken.

Een belangrijk man op het gebied van buitenlandse vestigingen in Nederland, de heer H. Reimer, plv. directeur-generaal van Industrie en Handel van het ministerie van Economische Zaken, gaf eens een interview weg aan het ondernemersblad „De Nederlandse Onderneming”. Daarin zei hij: „Een buitenlander komt niet naar Nederland om in de eerste plaats onze markt te bedienen. Die is aardig meegenomen, maar het gaat om de Europese markt.” Na diepgaande studie merkt zo'n buitenlander dan dat er twee of drie acceptabele vestigingsmogelijkheden overblijven. „Stel nu eens,” aldus H. Reimer, „dat die twee in Nederland liggen. En nu is de keuze bijvoorbeeld Noordzeekanaal of Delfzijl. We kunnen het begeleiden zoveel als we willen en de minister en het hele parlement kunnen op hun kop gaan staan om in verband met de regionale industrialisatie dat bedrijf naar Delfzijl te krijgen; als dat bedrijf zegt Noordzeekanaal kan niemand het tegenhouden.” „Je kunt een buitenlandse ondernemer bewerken zoveel je wilt, maar HIJ beslist.” (De Nederlandse Onderneming van 4-4-1969).

Pontius Pilatus Reimer wast zijn ministeriële handen in onschuld! Maar zo is het niet. Want wie heeft beslist om die buitenlander te laten beslissen? Dat deed de Nederlandse regering zelf door het mede uitvaardigen van het gebod van de EEG om het driemaal heilige particuliere initiatief „voortdurend en systematisch” steun te verlenen! En het parlement is niet op zijn kop gaan staan, maar is op zijn buik blijven liggen en heeft dit EEG-besluit plechtig goedgekeurd (met de stemmen van de communisten tegen, natuurlijk).

Het particuliere initiatief, erkent het EEG-document, bracht een „versterking van de geografische concentratie van activiteiten waaruit de relatief meest ontwikkelde gebieden het meeste voordeel hebben getrokken” en „de totale en afzonderlijke perspectieven van de EEG zullen deze bewegingen en hun regionale implicaties nog versnellen: mutaties van technische en economische aard en van sociale aard (verschuiving van de beroepsbevolking naar zeer produktieve en kapitaal-intensieve sectoren)” (id. blz. 1 en 2).

't Is nogal ingewikkeld maar het is dan ook niet voor normale mensen bedoeld. Het is echter wel duidelijk dat de „aanpak” van de EEG **niet** gaat in de richting van het **omhoog brengen** van relatief minder ontwikkelde gebieden, doch in de richting van een versnelde concentratie op de meest winstgevende sectoren en „verschuiving (daarheen) van de beroepsbevolking”. Dat komt neer op het verder in de grond trappen van de achtergebleven „regio's” die hierdoor al waren ontstaan en dat wel in een sneller tempo dan voordien.

Het is voor een regering van een EEG-staat natuurlijk niet gemakkelijk om deze „aanpak” aan de getroffen bevolking te verkopen. Dus wordt er steun beloofd, stimulering en herconstruering. Maar hier steekt de EEG-autoriteit al dadelijk een stokje voor.

„De lid-staten,” zegt het reeds geciteerde stuk, mogen hierbij niet te ijverig zijn, „in feite mogen de programma's voor regionale ontwikkeling niet uit hun Europese contex worden losgemaakt” (idem blz. 3).

Die Europese contex houdt de volgende voorschriften in:

- a) in de geïndustrialiseerde gebieden: concentratie,
- b) in half-geïndustrialiseerde gebieden: overschakeling op industrie, „bepert tot een klein aantal industrie-kernen”,
- c) „gebieden zonder toekomst op landbouwgebied” moeten overschakelen op recreatie, toerisme, oriëntatie van de „vrijgekomen” beroepsbevolking op de aangrenzende gebieden.

De EEG-autoriteit kan over zijn „lid-staat” Nederland tevreden zijn. Terwijl de commissies, nota's, rapporten en plannen elkaar opvolgen, wordt in de praktijk geen millimeter van de „communautaire aanpak” van de EEG afgeweken.

In Nederland wordt hieraan zo weinig mogelijk publiciteit gegeven. Maar soms wordt er openhartige taal gesproken, bijvoorbeeld in Straatsburg in het zgn. Europese parlement. Dit is het adviserend lichaam dat door de EEG-top genomen bindende besluiten mag bespreken zonder ze te kunnen veranderen. In de EEG-topconferentie in Den Haag in 1969 werd overeengekomen dat de EEG een eigen begroting zal krijgen, het zgn. budget-recht.

Dit bestrijkt de landbouw-maatregelen en ook het beleid in de achtergebleven gebieden. De regeringen van de lidstaten hebben zich hieraan te onderwerpen.

Een en ander was aan de orde bij de behandeling van een „Besluit over de regionale politiek” in het Europese parlement in Straatsburg op 12 mei 1970. Van Nederlandse zijde werd hierover door de heer Baas, Tweede-Kamerlid van de VVD, het woord gevoerd, en hij vertolkte daarbij ongetwijfeld het regeringsstandpunt.

De heer Baas keerde zich tegen diegenen die „de achtergebleven gebieden (willen) opvijzelen. Zij willen een poging doen,” zei hij, „om deze achtergebleven gebieden op het niveau van de andere te brengen. Maar,” zei Baas, „de communautaire structuur moet voldoen aan de economische, technologische, maatschappelijke eisen van de toekomst. Wij kunnen stellen dat het overgrote gedeelte van onze gebieden niet aan die eisen voldoet. Enorme gebieden voldoen niet aan die eisen en zullen daaraan nimmer kunnen voldoen. Het is een illusie,” aldus Baas, „om te denken dat wij overal werkgelegenheid kunnen creëren (met de peperbus rondstrooien). Men moet wel tot de conclusie komen dat een aantal grote gebieden, die helaas zijn achtergebleven **niet te helpen zijn.**”

„Het grote probleem waarvoor wij staan is, dat wij in overleg met de lid-staten moeten komen tot een algemene conceptie van de ruimtelijke ordening voor de toekomst. Dit is in wezen het kernprobleem. Wij zullen hierbij tot de conclusie moeten komen, dat de feitelijke ontwikkeling in sommige gebieden niet past in de communautaire conceptie.” (Zie Handelingen van het Europese Parlement 12-5-1970, pag. 56).

Het besluit om de EEG-top de beschikking over een gemeenschappelijke begroting toe te kennen is intussen door de Tweede Kamer in december 1970 goedgekeurd. Het is op 1 januari 1971 in werking getreden met een overgangstijd van acht jaren. Hiermee is weer een stuk Nederlandse soevereiniteit aan vreemde handen uitgeleverd. De EEG-begroting wordt gespijst, mede uit in Nederland geheven belastingen en heffingen. Maar de beslissing over uitkering valt niet meer in Nederland, doch in Brussel, door de EEG-top waarin West-Duitsland, Frankrijk en Italië domineren. En dat verklaart waarom Groningen verder tenachtergesteld wordt.

Er is ook nog een ander element in het spel, nl. het militaire element. Dit laatste is ondergebracht onder, wat genoemd wordt, de „ruimtelijke ordening”.

V

Onder ruimtelijke ordening vallen vele vraagstukken: stedenbouw, wegeaanleg, waterlopen, recreatie en dergelijke zaken. Maar er valt ook de opstelling van militaire installaties en oefenterreinen onder. Zij worden bepaald door de militaire strategie van de NAVO. Gezien het systematische onthouden van voorlichting aan de Nederlandse bevolking over dit onderwerp is het mogelijk dat hier de vraag rijst welk verband er kan zijn tussen de achterstelling van Groningen en de militaire strategie van de NAVO?

Hierover vindt men enige aanwijzingen in het „Advies inzake het vraagstuk van de regionale militaire oefenterreinen” door de Raad van Advies uitgebracht aan de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en aan de staatssecretaris van Defensie. Datum: 19 maart 1970. Daarin is het volgende te lezen:

„De historische ontwikkeling heeft een verplaatsing van de militaire activiteiten te zien gegeven, eerst vanuit de steden en later vanuit de Randstad. Hierbij komt dat de strategische conceptie waarbinnen het Nederlandse leger functioneert aan sterke wijzigingen ten opzichte van het verleden onderhevig is geweest. In de huidige NAVO-conceptie is het potentiële operatiegebied van het Nederlandse Legerkorps in de Noordduitse laagvlakte, een gebied dat aansluit bij de provincies Groningen en Drente. Het bevoorradingscentrum ligt op enige afstand daarvan gesitueerd. In tijden van spanning zou het veel eenvoudiger zijn indien de aanvoerlijnen hun oorsprong zouden hebben in het Noorden van het land. Vele militaire opslagplaatsen zijn echter in het Westen van het land gelegen . . .” (blz. 3). Wat is de „huidige NAVO-conceptie”? Voor we hieraan toe zijn, lijkt het nuttig enkele woorden uit bovenstaande tekst te verduidelijken.

Als er sprake is van „historische ontwikkeling” dan kan daarmee het gebruik van atoomwapens bedoeld zijn; de „verplaatsing vanuit steden en Randstad” kan slaan op 't gevaar dat hiermee verbonden is; „potentieel operatiegebied” kan het gebied zijn waar men denkt te zullen vechten; „bevoorradings-centrum” en „aanvoerlijnen” kan nauwelijks betrekking hebben op spek en bonen, doch op oorlogsmateriaal.

En nu de „huidige NAVO-conceptie”. Die is geheim. Men mag er echter wel naar raden en dit gebeurt o.a. in de Duitse pers.

Zo schreef een zekere Adelbert Weinstein in de Frankfurter Allgemeine van 5 januari 1971 in een beschouwing over de rol van West-Duitsland in de NAVO-strategie als volgt: „de Bondsrepubliek blokkeert de Russische toegang tot de Atlantische Oceaan. De Amerikaanse divisies tussen Elbe en Rijn beletten de andere wereldmacht direct in het Franse Middellandse Zeegebied door te dringen.”

In de NAVO-conceptie spelen dus beide zeeën een essentiële strategische rol. Ons interesseert in het verband van dit rapport natuurlijk het Noorden het meest.

Een nieuwe oorlog in Europa is zeker niet onvermijdelijk, doch dat neemt niet weg dat de generale staven er hun plannen voor gereed hebben liggen en dat hun uitlatingen behulpzaam kunnen zijn om naar hun bedoelingen te raden. Zo schreef de referent voor ruimtelijke ordening bij het ministerie van Defensie van de Bondsrepubliek, dr. Beyer, in een militair-wetenschappelijk tijdschrift:

„Op langere termijn kan slechts een ver vooruitziende planning de in een oorlog zo gevaarlijke concentratie (der samenballingsgebieden) verminderen, als wij een ruimtelijke ordening voor de toekomstige ontwikkeling dulden . . . De minder bevolkte, overwegend landbouwgebieden, bieden de bewegings- en gevechtsruimten voor de strijdkrachten.” (Eduard Beyer in „Wehrwissenschaftliche Rundschau” Frankfurt a.M. 1965. Hoofdstuk I, pag. 38).

Aangezien de Westduitse militairen leidende posten in de NAVO bezetten is het nuttig van hun uitgangspunten kennis te nemen in het verband van de uitwerking van de nieuwe NAVO-strategie op Groningen. De eerste officiële aankondiging van de militaire plan-

nen in Groningen vindt men in de Nota van de regering over het Noorden des lands in 1968.

„Overplaatsing of vestiging van militaire instellingen in het Noorden des lands moet worden gezien in het kader van de totale groepering der strijdkrachten. Daarin hebben deze instellingen veelal geografische bindingen. Thans is het verwerven van regionale oefenterreinen o.a. in het Noorden des lands onderwerp van een interdepartementale studie in de Rijksplanologische commissie” (blz. 14). Hierbij kan genoteerd worden dat het overheidsbeleid er al in 1968 van uit ging dat in Groningen militaire vestigingen zouden komen en verder, dat niet uitgegaan werd van de wens tot economische opbouw, doch van „totale groepering der strijdkrachten”, dat is van de NAVO-strategie. Dat werd nog eens onderstreept in de Nota over de militaire oefenterreinen van de ministers Schut en Haex op 20 oktober 1969 waar gezegd wordt „dat in het kader van de afspraken in NAVO-verband het streven gericht is op een verplaatsing van de militaire activiteiten in noordoostelijke richting” (blz. 5).

In het door de regering in november 1970 opgestelde Rapport betreffende de vestiging van militaire inrichtingen en een oefenterrein in Oost-Groningen, het zgn. „Plan ter Apel” wordt er dan de economische situatie bijgehaald. Er wordt gezegd dat het regionale stimulerings-beleid „zeker wel enige resultaten heeft geboekt, doch niet van zodanige betekenis dat de problemen van de streek daarmee worden opgelost. Juist in de afgelopen jaren was er onvoldoende geneigdheid van ondernemers van elders om in dit gebied projecten uit te voeren.” (Hoofdstuk 2, pag. 9).

De Amerikaanse investeerders zijn blijkbaar beter op de hoogte van de plannen van de NAVO dan de Nederlandse burgers die er het voetvolk voor moeten leveren. Zij beleggen hun kapitaal dáár waar er het meeste winst te behalen is en niet waar zij in geval van oorlog grote risico's zouden lopen.

Het rapport stelt dan de „maatschappelijke opbouw” aan de orde. „De structuren, die de maatschappelijke opbouw kunnen versterken zal de nodige steun moeten worden gegeven; het gebied heeft bijvoorbeeld een ernstig gebrek aan kader voor de maatschappelijke en culturele ontwikkeling. Hierbij speelt een mogelijke versterking van het daarvoor noodzakelijke potentieel, met name in kwalitatieve zin, een grote rol. In dat kader past een vestiging van militair personeel behorende tot militaire eenheden, werkplaatsen en depots.” (Hoofdstuk 4, pag. 13).

Door gebruik voor militaire doeleinden zal, volgens het rapport, Oost-Groningen er beslist mooier op worden. „Door de inrichting van het terrein kan een positieve bijdrage worden geleverd aan de landschappelijke aantrekkelijkheid van het gebied” en kan het „een grotere recreatieve functie gaan vervullen” (idem).

Ook de grensovergangen, die in burgerlijke rapporten als middelen voor economische verbetering worden aanbevolen, blijken militaire betekenis te hebben.

In een samenvatting van het zesde hoofdstuk zegt het rapport „Plan

Ter Apel”: „de civiele infrastructuur van Oost-Groningen biedt op velerlei gebied goede aansluitings- en opvangmogelijkheden. Speciale aandacht verdienen... voor militair gebruik eveneens belangrijke grensoverschrijdende verbindingen bij Nieuwe Schans en Zwartemeer” (pag. 43).

Uit alles blijkt dat de militaire plannen uitsluitend uitgaan van de nieuwe strategie van de NAVO. Toch heeft het kabinet-De Jong het nodig gevonden om deze als middelen tot economische ontwikkeling van Groningen aan te bieden. Men vraagt zich af waarom?

Zou het niet voor de hand hebben gelegen de Groningse bevolking toe te roepen: wij hebben uw gebied nodig voor de verdediging van het „vrije westen”! Uw lot hangt af van de strategie van de NAVO en daar moet gij offers voor brengen!

Doch de regering schijnt zo diep overtuigd te zijn van de onpopulariteit van de NAVO dat zij het niet eens waagde dit te doen. Zij poogde dus de militaire plannen als een stimulans tot economische ontwikkeling voor te stellen.

Als voorloper hiervan trad in 1969 de heer Kikkert op, het Tweede-Kamerlid van de Christelijke Historische Unie, die als voormalig vakverenigingsbestuurder de sociale beweging liet spelen. Hij preeste de aanleg van militaire installaties aan als middel tot opheffing van de werkloosheid!

Dit thema werd in 1970, in het reeds aangehaalde, advies van de Raad voor de ruimtelijke ordening bijna cynisch als volgt geformuleerd: „dat concentratie van militaire activiteiten in een streek een groeipool-effect kan hebben, waardoor verkeersverbindingen, onderwijsvoorzieningen en verdere maatschappelijke en culturele infrastructuur kunnen worden bevorderd” (idem pag. 4). Daarna werd dit het hoofd-thema in het overheidsplan „Ter Apel”.

Nog nooit is echter in Nederland een overheidsplan zó snel en vernietigend gekritiseerd als dit werd gedaan door de gewestelijke raad van het Landbouwschap, sprekende namens de gehele georganiseerde landbouw in Groningen, in een nota aan de Tweede Kamer in januari 1971. Deze nota is in de pers besproken, doch het blijft nuttig er de sterkste conclusies uit vast te leggen.

Dat is, ten eerste, dat het plan Ter Apel (B) „geen enkel perspectief biedt wat betreft de werkgelegenheid” (pag. 5). Dit wordt met harde cijfers aangetoond.

Ten tweede, dat zeer grote oppervlakten van de beste cultuurgrond verloren zouden gaan en dat hierdoor bedrijfsverbetering geblokkeerd zou worden (pag. 6).

Ten derde, dat de ervaring met militaire vestigingen te Steenwijkerwold in de vijftiger jaren slecht is geweest.

Een conclusie van het Landbouwschap: het in militaire projecten te investeren geld kan beter voor het aantrekken van bedrijven worden besteed (pag. 9).

Inderdaad, het kabinet-De Jong vervangt de industrialisering door de militarisering! Intussen, plannen zijn nog geen feiten! Het is altijd slecht rekenen buiten de waard! En die waard is het volk van Groningen, van Nederland.

VI

Als het plan-Mansholt zou worden uitgevoerd komen er zeer grote oppervlakten grond braak te liggen. Zoals boven is aangevoerd spiegelen de militaire plannenmakers een gedeeltelijk gebruik van die grond als recreatie-object voor. Het mode-woord is immers „sociale begeleiding” en men kan tenslotte niet het gehele Noorden tot één legerkamp maken. Ook Mansholt zelf prijst het plan om de vrijgekomen grond voor recreatie in te richten als „sociale” oplossing aan.

Bebossing, de aanleg van zandstranden en waterpartijen zou van Groningen een soort noordelijke Rivièra maken. Dat zou een nieuwe bron van inkomsten voor de bevolking worden.

Aan open luchtrecreatie is in onze tijd van intensieve, geestdodende arbeid in de bedrijven en milieuvervuiling met bijbehorende ziekten een grote behoefte. Doch die recreatie moet uitgaan van de belangen van de recreatie zelf, niet van de belangen die sommigen hebben bij de liquidatie van landbouwgronden of de aanleg van militaire vestigingen.

Van Nederlands oogpunt gezien bestaat de behoefte aan openlucht-recreatie het meest in het Westen, in de nabijheid van de dichtbevolkte centra. Hier is behoefte aan uitloop-gebied, voor wandelingen in de vrije tijd, voor week-ends, waarvoor men geen reis naar het Noorden gaat maken.

Intussen wordt de absurde idee om van Groningen een „nationaal park” te maken ijverig gepropageerd. De VARA-televisie zond er een geheel programma over uit waarin werd voorgesteld 23 procent van het Groningse gebied te bebossen.

Doch voor recreatie zouden die bossen eerst over vijftien jaar betekenis krijgen. Aan werkverschaffing levert de bosbouw weinig op, daar zij niet arbeids-intensief is en maar weinig arbeidskrachten vergt.

Intussen is men reeds begonnen bij ruilverkaveling stukken grond voor de bosbouw te bestemmen. Toepassing hiervan op grotere grotere schaal is beslist ongewenst.

Een uitbreiding en verbetering van recreatie-mogelijkheden is ook voor Groningen noodzakelijk, maar dan in de mate van de behoeften. Want in vergelijking met andere provincies is Groningen ook op dit gebied misdeeld.

Dat mag echter niet ten koste van de landbouw gaan. Landbouw heeft op zichzelf recreatieve waarde. Wijde vergezichten, groene weiden en wuivende korenvelden verschaffen ook een recreatief genot. Het omploegen van het landschap door bulldozers à la Mansholt zou de Groningse bevolking ook hiervan grotendeels beroven.

VII

Of de achterstand van Groningen opgeheven worden zal, of dat zij nog groter zal worden, hangt af van het uitgangspunt van waaruit men de problemen wil aanpakken.

In het NETO-rapport van de Groningse economen en planologen wordt zeer gegronde kritiek geuit op de bestaande aanpak en er worden grootscheepse middelen gevraagd voor industriële ontwikkeling.

Het uitgangspunt van het NETO-rapport was echter, zoals in het voorwoord van de directeur, dr. Tiemstra, werd geformuleerd: „Het rapport heeft zich gebaseerd op de huidige Nederlandse wetgeving en beleidsuitgangspunten, waarbij alleen in principe gemanipuleerd is met het beleid ten aanzien van de stimuleringsgebieden.”

Uit de aangehaalde feiten in de vorige hoofdstukken van ons rapport blijkt dat de achterstand in Groningen een **direct gevolg** is van de „communautaire” politiek van de EEG en de militaire strategie van de NAVO. Dit blijkt ook uit het tijdstip, in de zestiger jaren, waarin deze politiek verscherpt ten uitvoer werd gelegd en de achteruitgang van Groningen hiermee parallel verloopt.

Het regeringsbeleid in Nederland is tot dusver geheel ondergeschikt geweest aan dat van EEG en NAVO en de „communautaire” politiek is, zowel wat landbouw als regionale problemen betreft, met blinde kadaver-discipline ten uitvoer gelegd. Wie deze „huidige beleidsuitgangspunten” aanvaardt en terzelfdertijd „in principe” wil manipuleren met een onderdeel ervan, wil de kool en de geit sparen.

Het regeringsbeleid is de geit en Groningen is de kool. Als men de geit zijn gang laat gaan, vreet zij de kool op. Men kan niet de geit sparen en terzelfdertijd de kool laten groeien.

Dit is evenzeer van toepassing op de voorstellen inzake Groningen van de zijde van de Partij van de Arbeid. In diverse uitingen, op het Groningse congres van die partij en uit haar optreden in de Tweede Kamer, brengt zij gegronde kritiek op het „stimuleringsbeleid” dat voor iedereen duidelijk gefaald heeft. Waar dit zelfs door de minister van Defensie (zie Plan Ter Apel) wordt erkend, kost dit geen grote moeite.

De PvdA stelt nu voor om enkele miljoenen guldens méér aan het stimuleringsbeleid te spenderen. Dit zou in elk geval geen kwaad kunnen, doch in geen geval de fnuikende uitwerking van de politiek van EEG en NAVO opheffen.

De PvdA echter is voor honderd procent medeplichtig aan die politiek. Zij behoort mede tot de „architecten” van de NAVO en de EEG. Zij ondersteunt ook thans volledig de in Washington, Brussel en Straatsburg gegeven richtlijnen voor het Nederlandse regeringsbeleid.

Waartoe zulk een dubbelzinnige houding leidt blijkt bijvoorbeeld alleen al op een onderdeel als de hoogte van de stimulerings-premie. Dit is door de EEG op 15 à 25 procent vastgesteld. Om haar te verhogen moest de PvdA in haar motie bij het Groningen-debat in de

Tweede Kamer eind januari 1971 voorstellen de EEG om toestemming te verzoeken voor een verhoging van de premie!

Het gaat om een Nederlandse aangelegenheid, doch daarover wordt beslist door Westduitse, Franse en Italiaanse machthebbers, die er niet aan denken die premie voor Nederland te verhogen. En daarom dacht ook het kabinet-De Jong er niet aan.

De jongste „oplossing” voor Groningen kwam naar voren in het jongste rapport, nl. van de regeringscommissie onder voorzitterschap van mr. Th. J. van der Peijl, dat in vorige hoofdstukken reeds is aangehaald. In hoofdzaak neemt het rapport-Van der Peijl een reeks voorstellen uit het één jaar oudere NETO-rapport over. Voornamelijk vrome wensen met betrekking tot industrialisatie, infrastructuur, onderwijs enz. waarvan tot dusver niets is gerealiseerd. De enige maatregel die de regering snel uitvoerde was de installatie van de pers-leiding, ter afvoer van het stinkende water dat de strokartonfabrieken lozen. Deze maatregel heeft voornamelijk een propagandistisch effect beoogd. Het gehele rapport-Van der Peijl is dan ook op zulke „psychologische effecten” gericht, op het „herstel van het vertrouwen van de Groningse bevolking in de regering.”

Dit zelfde doel werd ook met het debat eind januari 1970 in de Tweede Kamer beoogd, dat eindigde met de motie van de anti-revolutionaire heer Goudswaard, waarin een „samenhangend beleid op grond van een structuurplan” wordt gevraagd. En als gebruikelijk, zal er een commissie aan het werk gaan om zulk een plan uit te werken en vraagt men de „Groningers zelf” om „met voorstellen te komen”!

Maar welk structuurplan is bedoeld? De militaire „groei-pool” van de NAVO? Typerend voor de manoeuvres die door de regeringspartijen uitgedacht worden om hun dubbelzinnigheid te verbergen is het volgende. De indiening van de motie over Groningen in de Tweede Kamer geschiedde door de heer Goudswaard die omstreeks dezelfde tijd een persconferentie had toegesproken bij de publikatie van een anti-revolutionair rapport over het Noorden des Lands. Daarbij had hij zich laten ontvallen dat hij voor de economische ontwikkeling van het noorden „nauwelijks of geen” bijdrage verwachtte van de bestaande plannen inzake militaire oefenterreinen. Het dagblad Trouw had dit weergegeven alsof Goudswaard „niets ziet in het plan-Kikkert”.

Daarop haastte zich de heer B. Goudswaard dit in een ingezonden stuk te ontkennen. Daarin gaf hij het volgende staaltje van anti-revolutionaire retorica ten beste: „Ik zie de mogelijke economische voordelen van deze plannen niet op een dusdanig niveau gelegen, dat zij de niet-economische aspecten zouden overheersen. Anders gezegd: de economische impulswerking van deze plannen ontken ik niet, maar zij zijn m.i. duidelijk nog onvoldoende, om een doorslaggevende factor te kunnen zijn.” (Trouw, 2 febr. 1971).

VIII

Het ligt niet in de opzet van dit IPSO-rapport om gedetailleerde plannen en programs van maatregelen te ontwerpen voor het opheffen van de achterstand van Groningen. Dit behoort tot de bevoegdheid van de bevolking zelf en van haar organisaties, comités en andere organen waarin zij voor haar belangen opkomt.

Het gaat hier om het in overweging geven van een vruchtbare oriëntering tegenover de problemen en in de activiteit voor hun oplossing. Het algemene uitgangspunt hiervoor kan niet anders zijn dan de principiële afwijzing van het tot dusver gevoerde regeringsbeleid dat op de uitvoering van de richtlijnen van de EEG en van de NAVO berust.

Het voornaamste hierbij is het stopzetten van het onbegrensde „particuliere initiatief” bij de kapitaalinvesterings en industriële vestigingen van buitenlandse en binnenlandse investeerders.

Verder, het afwijzen van de „communautaire” ordening van de economische ruimte in de EEG die samenballing van industrie in bepaalde gebieden en achterstelling van andere gebieden veroorzaakt.

Vervolgens, het afwijzen van de richtlijnen van de NAVO tot bestemming van het Noorden van Nederland als militair-strategische voorpost.

Positief moet het regeringsbeleid gericht worden op een **gelijkwaardige** economische en sociale ontwikkeling van alle delen van Nederland, hetgeen inhoudt de doelbewuste inzet van alle middelen die de overheid ter beschikking staan om onverwijld de achteruitgang van Groningen stop te zetten en de achterstand ten aanzien van het Westen op te heffen.

Tegenover het buitenland moet daarbij het nationale belang vooropgesteld worden. Dit houdt in dat geen enkele verdere aantasting van de nationale soevereiniteit door de EEG en de NAVO wordt toegelaten. Dit houdt eveneens in, het stelselmatig verzet tegen reeds bestaande aantasting van die soevereiniteit, vooral op het gebied van de regionale politiek, militaire installaties en het prijsbeleid voor landbouwprodukten.

Plannen voor een gelijkwaardige ontwikkeling van Groningen met het Westen zullen allereerst gericht moeten zijn op **behoud en verdediging van wat is**, wat nog bestaat.

Dat betekent onverwijld stopzetting van de ontvolking, van het vertrek van vitale arbeidskrachten uit Groningen; optrekking van de lonen en salarissen tot het peil van het Westen; stopzetting van bedrijfssluitingen; directe verschaffing van normaal werk tegen normale lonen voor alle werklozen; stopzetting van het afstoten van cultuurgrond en de liquidatie van landbouwbedrijven op grond van te geringe rentabiliteit.

Met deze maatregelen kan geen dag gewacht worden, hier zijn geen commissies of structuurplannen voor nodig, hier is onmiddellijk ingrijpen vereist van de bevolking, van de vakorganisaties en land-

bouworganisaties, van de provinciale staten en de gemeenteraden. De regering zal dan gedwongen zijn dit ingrijpen te steunen of te dulden.

Als eenmaal verdere achteruitgang gestopt is kan een nieuwe economische en sociale ontwikkeling aangepakt worden.

De economisch gunstige factor voor de vestiging van nieuwe industrie is de nabijheid van de grondstof.

Eeuwen lang heeft het grootste deel van de bevolking van Groningen zijn bestaan in de landbouw gevonden, puttende uit de natuur, uit de vruchten van de bodem. Deze bron van inkomsten is reeds gedeeltelijk opgedroogd, niet door de schuld van de natuur die méér voortbrengt dan ooit, bij een zeer hoge produktiviteit van de arbeid. Maar als gevolg van invloeden van buitenaf.

Doch er is een nieuwe bron van rijkdom in de Groningse bodem, het aardgas. Het is aardgas van één van de gunstigste chemische samenstellingen ter wereld, op weinig kostbare wijze gewonnen in een der grootste vindplaatsen van de wereld.

Om het in de stijl van het reclame-deuntje te zeggen: het aardgas, het aardgas, wat doe je ermee? Het kan voor verwarming dienen, maar ook als grondstof voor een chemische industrie voor de fabricage van verscheidene zeer waardevolle moderne produkten.

Maar dan moet eerst gevraagd worden: het aardgas, het aardgas, wie bezit het? Het is door de Nederlandse regering, en de meerderheid van de Tweede Kamer, met alleen de CPN tegen, aan een in meerderheid particulier monopolie in exploitatie gegeven.

De winning gebeurt door een maatschappij die voor zestig procent in handen is van de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) welke voor de helft aan de Shell en voor de andere helft aan de ESSO (Standard Oil of New Jersey) behoort. Veertig procent is bezit van de DSM (Dutch State Mines - Nederlandse Staatsmijnen).

De distributie gebeurt door de Gas-Unie waarvan de helft aan de Nederlandse Aardolie Maatschappij, veertig procent aan de Staatsmijnen en tien procent aan de Staat zelf behoort. De doorslaggevende invloed bezit dus het buitenlandse kapitaal.

Het aardgas, het aardgas, wie heeft er wat aan? Niet de bevolking van Groningen die bijna dezelfde tarieven voor gasverbruik betalen moet als de bevolking in de andere delen van Nederland. Het meeste gas wordt weggevoerd zoals het uit de grond komt. *) Voor verwarming en energie, maar het wordt ook verwerkt.

De Amerikaanse ESSO heeft een enorme kunstmestfabriek in de Europoort gebouwd (Rotterdam). Deze is in 1969 gereed gekomen en heeft 70 miljoen dollar gekost. Het is de grootste fabriek in zijn soort in Europa. Per jaar wordt er gemaakt: 456 duizend ton ammonia, 180 duizend ton ureum (kunstmest), 230 duizend ton salpeterzuur, 350 duizend ton KAS (kalk-amonium-nitrat kunstmest). Alles op basis van aardgas.

*) Zie voor een aantal technische gegevens de bijlage van de chemicus drs. J. Reiding.

In Sluiskil staat een kunstmestfabriek van de NSM (Staatsmijnen) op basis van aardgas (Braun-procédé) en een tweede fabriek komt in 1971 klaar. Kosten: 16 miljoen dollar.

De Shell en de ESSO winnen het aardgas in Groningen en verdienen daar een aardig centje aan. Dan vervoeren zij het naar hun chemische fabrieken en de verwerking aldaar levert weer nieuwe winst op. Dit alles gaat Groningen zijn neus voorbij.

Zijn er dan dwingende redenen van techniek om de verwerking van het aardgas in de nabijheid van de grote havens en transportwegen te doen plaatsvinden? Dat wordt gezegd, maar het is te betwijfelen.

Reeds wordt op ruime schaal voor het vervoer van diverse produkten gebruik van pijpleidingen gemaakt. Voor olie, maar de nieuwste techniek maakt dit ook voor chemische produkten mogelijk. Een verwerking van het aardgas aan de bron door een chemische industrie in Groningen kan door middel van pijpleidingen van een snelle en goedkope aan- en afvoer worden voorzien.

Het Groningse aardgas heeft bijvoorbeeld de beste samenstelling voor de vervaardiging van kunstmest. En de vraag naar kustmest in Nederland en in de wereld is enorm en steeds groeiende. In Groningen zou kalium-kunstmest gemaakt kunnen worden, die thans in Nederland uit het buitenland moet worden geïmporteerd.

Er liggen nog ongekende mogelijkheden tot industrialisatie letterlijk in de schoot van Groningen verborgen. De chemische industrie zou als gangmaker kunnen fungeren voor planmatige ontwikkeling van andere nieuwe bedrijven en groei van de bestaande.

Daarvoor zal in de eerste plaats het regeringsbeleid inzake de investeringen en de financiering veranderd moeten worden. Dat betreft allereerst de kapitaalsvoorziening. Hierin zal de staat zelf moeten bijdragen.

Dit kan door deelneming door de staat bij de oprichting van nieuwe ondernemingen en deelneming aan het risico-dragend kapitaal van bestaande ondernemingen.

De stimulering door premies heeft tot dusver weinig opgeleverd, doch het is mogelijk dat grotere resultaten worden bereikt als de premie hoger wordt. De regering zal zich niet aan de door de EEG gestelde limiet van 25 procent mogen houden.

Indirecte steun om de achterstand van Groningen op te heffen kan door verlichting van de lasten bereikt worden. Voor de vestiging van nieuwe en uitbreiding van bestaande ondernemingen kan een bevoorrecht belastingtarief worden ingevoerd en de inning van de belasting belangrijk worden versoepeld. Van ingrijpend belang zou de verlichting van de rentelast zijn door het openstellen van staatskrediet tegen geringe rente.

Woningbouw, onderwijs, gezondheidszorg, spoorwegverbindingen en andere diensten zouden voor Groningen de hoogste prioriteit moeten krijgen.

De opheffing van de achterstand van Groningen zal veel geld kosten. Maar het zal nuttig worden besteed. En zou dan de „oplossing”-Kikkert-Haex-Schut langs de militaire weg geen geld kosten?

De plannen tot inrichting van militaire oefenterreinen plus installaties, plus bevoorradings-centra enz. worden begroot op vele honderden miljoenen guldens. Geld schijnt hier „keine Rolle zu spielen”. Het „gebrek aan geld” wordt echter breed uitgemeten als het hulp aan Groningen betreft. Terwijl het voor een deel alleen maar de teruggave zou zijn van het voordeel dat de schatkist uit het Groningse aardgas trekt. In 1970 vloeide een directe winst hieruit in de schatkist van 280 miljoen gulden; een fors bedrag ging ook naar de staatsmijnen en er komen nog honderd à tweehonderd miljoen aan vennootschapsbelasting van binnen.

IX

De landbouw verkeert in een algemene crisis en in Groningen doet deze zich nog verscherpt voor. Dit komt omdat ongeveer de helft van de bevolking van Oost-Groningen van de landbouw moet leven terwijl in de gehele provincie ongeveer 22 procent van de arbeiders in de verwerkende industrie van landbouwprodukten werkzaam is. De mechanisatie is ver doorgevoerd zodat ook grote landerijen door één boer met zijn gezin zelf bewerkt worden, met slechts een gering aantal in loondienst staande arbeiders. Aan de ene kant moeten zulke boeren zeer lange werktijden maken, zonder noemenswaardige vakantie en zonder sociale zekerheid, aan de andere kant blijft een permanente werkloosheid onder de landarbeiders heersen. De arbeidsproductiviteit is zeer hoog, hoger dan in de industrie. Toch gaat de rentabiliteit achteruit.

De voornaamste oorzaak daarvan is dat de hoge kosten niet door de prijzen die de produkten opbrengen gedekt worden. Het prijsbeleid wordt echter voor de meeste produkten bepaald door de EEG.

Daar worden de zgn. interventie-prijzen vastgesteld. Dit gebeurt in onderhandelingen tussen de regeringen van de zes landen. Italië, Frankrijk en de Duitse Bondsrepubliek maken dan de dienst uit. Bij die onderhandelingen, tijdens de befaamde marathonzittingen, worden de landbouwprijzen steeds gekoppeld aan politiek, economische, militaire en vooral financiële vraagstukken. De landbouwprijzen worden dan als pasmunt gebruikt.

Bij die onderhandelingen gedraagt de Nederlandse regering zich steeds zwak op het punt van de landbouwprijzen. Dit komt niet doordat Nederland zo'n zwakke positie in de EEG inneemt. Het zou zware druk kunnen uitoefenen en dit blijkt ook als het om zaken gaat die de huidige regering nader aan het hart liggen dan de landbouw of de opheffing van de achterstand in Groningen.

Zo was in de EEG-ministersbijeenkomst kortgeleden het zgn. plan-Werner (Luxemburg) aan de orde tot invoering van een „Europese valuta”, een nog ondoorzichtige zaak die echter wel met belangen van het grote financiers-kapitaal en vooral met de positie van de Amerikaanse dollar verband houdt. Toen kwam de minister Witte-

veen, en het kabinet-De Jong, in open conflict met de andere regeringen in de EEG. Het hield het been stijf.

De regering geeft echter niet alleen toe als het om het landbouwprijsbeleid gaat, doch voert dit, als reeds gezegd, stipt uit. Andere regeringen doen dit echter niet. En hieruit ontstaat, wat genoemd wordt, de concurrentievervalsing.

Volgens inlichtingen van een deskundige adviseur voor dit rapport is er een groot complex van factoren die het vooral in Frankrijk en Italië mogelijk maakt veel beter een agrarisch bedrijf uit te oefenen. Vaak wordt onder landbouwers gezegd: „Frankrijk is bij geheime afspraak voorbestemd tot agrarisch gebied van de EEG. Wij kunnen in Nederland de dijken wel doorsteken en gaan vissen, dat hebben onze voorouders óók gedaan!”

Als voorbeeld diene de lucerne-drogerijen. In Frankrijk was de produktie van lucerne (klaver) in 1960 80.000 ton en in 1970 gestegen tot 500 duizend ton. Dit was het resultaat van een rente-subsidie van 5 procent en een staatsgarantie voor zeventig procent voor de investering. Sinds jaren genieten grote bedrijven subsidies waardoor zij voor hun geleend kapitaal maar twee procent rente hoeven te betalen.

Zo is het ook in de zuivel, de suiker en zeer sterk in de conserven-industrie.

In bepaalde gebieden wordt de steun via de gemeente toegespeeld. Zo wordt in Alsac, in het departement der Zee-Alpen, een grote subsidie op de melkproduktie gegeven met als reden dat het toerisme alleen aantrekkelijk is als het agrarische stempel op het landschap blijft behouden.

Verder staat Frankrijk altijd klaar met tegemoetkomingen in vracht, voor te hoge waterstand, of te lage waterstand, ijsgang enz. Er is een hoge subsidie op de verbouw van blauwmaanzaad.

Een grote concurrentie-vervalsing vindt ook plaats door middel van de belastingen, die in België en Frankrijk per ha landbouwgrond moet worden betaald en waar voor goede bedrijven een grote investeringsmogelijkheid wordt opengehouden. Italië trekt miljoenen uit de EEG-kas voor de bouw van kassen waardoor het een nog zwaardere concurrent voor de Nederlandse tuinders zal worden. Zo wordt de landbouw ook in de Duitse Bondsrepubliek zijdelings sterk gesubsidieerd en worden daar ook landbouwkredieten tegen 2 procent rente door de staat verstrekt.

In Nederland bestaat dit alles niet. Als reden wordt opgegeven dat het teveel geld kost, dat het weer inflatie veroorzaakt, dat hierdoor de consumptieprijzen omhoog gaan, enz. enz., de bekende theorie van de spiraal, die de arbeiders steeds wordt voorgehouden als zij loonsverhoging eisen en die, met een variant, ook op de landbouwers wordt toegepast. Zij is voor hen al even vals als voor de arbeiders. De loonsverhoging van de arbeiders drijft de prijzen niet op, de arbeiders worden gedwongen om loonsverhoging af te dwingen omdat de prijzen omhoog zijn gegaan en hun algemene levensvoorwaarden duurder worden. Er is voor hen geen andere keus om hun

levenspeil voor achteruitgang te behoeden. Datzelfde geldt voor steun aan de Nederlandse en vooral Groningse landbouw bij de concurrentieslag in de EEG, en elders in de wereld. De keus is tussen deze weg, of ten onder gaan.

Daar is het natuurlijk de „regionale politiek” van de EEG juist om te doen. Deze is voor de landbouw door de EEG-functionaris Mansholt uitgewerkt.

Daar het liquideren van landbouwbedrijven niet in overeenstemmende mate met industrialisering van Groningen gepaard gaat, kunnen niet alleen de landarbeiders, maar ook de „vrij” komende boeren geen werk in eigen gebied vinden. Vele duizenden boeren worden in het proletariaat gestoten, en moeten in andere streken als arbeider gaan werken.

Zo lang er hoogconjunctuur is zijn velen hier nog tevreden mee ook, omdat zij eindelijk vaste werktijden, sociale verzekeringen e.d. genieten. Doch als er slapte komt — en welke garantie is daar tegen? — zal zo'n gewezen boer ondervinden wat het betekent een bezitloze werkloze te zijn.

Het plan-Mansholt heeft als enig tastbaar vooruitzicht het „vrij” maken van arbeidskrachten voor de samenballingsgebieden en ... het buitenland. Want het „vrije verkeer van arbeidskrachten” is een hoog beginsel in de EEG. Als dit doorgaat zullen in Groningen de kinderen voor de export geboren worden.

Alle landbouworganisaties wijzen dan ook het plan-Mansholt als oplossing voor de landbouwcrisis af.

Natuurlijk moet er wat veranderen. Maar daarbij moet de landbouwer vrij gelaten worden om zelf te bepalen welk produkt hij verbouwen wil, rekening houdend met kennis en technische mogelijkheden. De landbouworganisaties keren zich onder andere zo belist tegen het plan-Mansholt, niet alleen omdat het „sociaal onaanvaardbaar” is, maar ook omdat het „een rem is op de structuurverbetering door de boeren en tuinders zelf” (zie Jaarrede 1969 van ir. C. S. Knottnerus, voorzitter van het Landbouwschap).

X

In de aanvang van dit IPSO-rapport is melding gemaakt van het uitgangspunt van het rapport van de NETO, nl. het aanbrengen van correcties op regionaal gebied zonder verandering van het algemene regeringsbeleid.

Blijkbaar gelooft de NETO zelf niet dat hierdoor iets meer bereikt kan worden dan het zalven van de wonden. En daarom heeft zijn directeur, dr. Tiemstra, het nodig gevonden zijn opvatting van een „grondiger oplossing” te belijden. In zijn voorwoord zegt hij: „Verschillende der in het Noorden des lands en in Oost-Groningen gesignaleerde verschijnselen hangen samen met een „Wirtschaftsgesinnung” en een maatschappij- en ondernemingsstructuur, zoals die in het verleden zijn gegroeid in Nederland, resp. West-Europa”.

”Zoals bekend, groeit er alom, ook in ons land, oppositie tegen bepaalde van deze structuren en doelstellingen”.

En verder: „Het is denkbaar dat een deel van de Oost-Groningse problematiek slechts door middel van (ingrijpende) maatschappelijke structuurwijziging tot een oplossing kan worden gebracht.” (Zie Voorwoord van het rapport).

In eenvoudige taal wil dit zeggen dat Oost-Groningen slechts door een sociale revolutie geholpen kan worden! Anders kan immers een „ingrijpende maatschappelijke structuurwijziging” niet begrepen worden.

Het is inderdaad „denkbaar”, en er wordt reeds meer dan honderd jaar zo over gedacht, dat een heleboel problemen slechts door ingrijpende wijziging van de structuur van de maatschappij nl. van de kapitalistische naar de socialistische structuur, tot oplossing kunnen worden gebracht. Doch niet alleen in Oost-Groningen, maar in geheel Nederland. Want er is geen verschil tussen de maatschappelijke structuur van Oost-Groningen en die van Zuid-Limburg en West-Nederland, de maatschappijstructuur is precies dezelfde!

Maar waarom is dan de industriële expansie, die in het westen snel toeneemt, niet in Groningen te zien, waarom zijn de lonen in Groningen lager, de werkgelegenheid geringer, de krotwoningen talrijker? Blijkbaar ligt dit verschil niet aan de maatschappij-structuur maar aan het regeringsbeleid!

De probleemstelling van het NETO-rapport is niet alleen onlogisch doch hier wordt de ondersteuning van het algemene regeringsbeleid door een goedkope schijn-radicalen frase bedekt, alsof de opheffing van de achterstand van Groningen slechts door een sociale revolutie mogelijk zou zijn!

Het ergst is nog dat door zulke „stoere taal” de verdeeldheid tussen diegenen in stand gehouden wordt die een gemeenschappelijke strijd voor hun gebied te voeren hebben en hun inzicht in de problemen wordt verduisterd. Het zou buiten het bestek van dit betoog vallen om uiteen te zetten dat een sociale revolutie in de huidige tijd heel iets anders betekenen zou dan de primitieve voorstelling die er in het verleden van is gegeven, nl. „wat van jou is, is van mij; en wat van mij is, daar blijf je met je vingers van af”, dat wil zeggen onteigening van alle bezit, groot en klein.

Een socialistische revolutie in de huidige tijd, in West-Europa, zal zich in de eerste plaats, zo niet uitsluitend, tegen het grote financiers-kapitaal, en vooral het Amerikaanse financiers-kapitaal, richten en tegen de dictatuur die zij in ons land uitoefenen.

Déze structuur is het die veranderd moet worden! Wat hebben ondernemers in Groningen, die met verlies werken, boeren die in het proletariaat gestoten worden en wier land feitelijk onteigend wordt, niet door communisten, maar door Mansholt, wat hebben middenstanders die „gesaneerd” en tot zetbazen gemaakt worden, wat hebben zij eigenlijk van de afschaffing van die dictatuur van de grote monopolies, de mammoet-banken, de oorlogsvoerders, te vrezen?

Het gaat echter in Groningen niet om een sociale revolutie of ver-

andering van maatschappijstructuur, doch om **gelijkstelling** van Groningen met andere gebieden van Nederland, om **gelijkwaardige behandeling! Niet minder, niet méér!**

Het succes van een actie is afhankelijk van een duidelijke en bereikbare doelstelling. Nemen wij als voorbeeld de staking van de Rotterdamse havenarbeiders in september 1970.

Indien zij hadden verklaard dat hun problemen alléén door socialisatie van de Rotterdamse haven, door maatschappelijke structuurverandering van Rotterdam, kunnen worden opgelost, zouden hun rijen zijn versplinterd en zij zouden niets hebben bereikt. Zij stelden echter een aantal concrete eisen, traden er eendrachtig voor op en wisten ze te verwezenlijken. Dat leverde niet alleen de onontbeerlijke guldens op, doch hierdoor werd tevens hun eenheid en hun strijdkracht versterkt. En niet door uitgedachte plannen en frases, doch door die eenheid en strijdkracht kan in laatste instantie de noodzakelijke verandering van de maatschappij worden bereikt.

XI

Reeds is onweerlegbaar gebleken dat de actie vanuit de bevolking van Groningen zélf het enig werkzame middel is geweest tot het afdwingen van de bestaande steunmaatregelen, hoe gering die ook nog zijn. De stakingen van 1969 en de verkiezingsuitslag van 1970 hebben zelfs in het zo ver verwijderde Europese parlement in Straatsburg hun echo gevonden.

In zijn reeds eerder geciteerde rede, aldaar, zei de heer Baas: „Bij deze regionale ontwikkeling kan de demagogie een enorme rol spelen... In het Noorden van mijn land worden wij daarmee op het ogenblik geconfronteerd. Daar hebben wij te maken met bijzonder grote problemen. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen kwamen gemeenten, waarin tot dan toe nauwelijks communisten waren, met 40, 50 of 60 procent aan communistische stemmen uit de bus. Daar wordt op fantastische wijze demagogie bedreven... door werkgelegenheid, ontwikkeling enzovoorts in het vooruitzicht te stellen, terwijl men weet dat dit niet reëel is en dit als het ware in strijd is met een wetenschappelijke en verstandige politiek.”

„Ik meen dat wij juist in dit debat beseffen moeten dat wij spreken over de mens. De zorg voor de mens, het menselijk geluk, dwingt ons tot grote terughoudendheid.” (Idem pag. 57).

De regionale politiek van de EEG, die systematisch Groningen ten achterstelt, is dus niet alleen wetenschappelijk en verstandig, doch bovendien ook nog menslievend!

De actie van de Groningse bevolking daarentegen is demagogisch! Toch blijkt zij uitwerking te hebben, hetgeen de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de Christelijke Historische Unie, de heer Mellema tijdens een forum op 24 april 1970 te Groningen moest erkennen toen hij toegaf dat de verkiezingsoverwinning van de CPN in Oost-Groningen „de regering er toe gebracht heeft snel

stimuleringsmaatregelen voor dit gebied bekend te maken” (Het Vrije Volk van 25 april 1970). Het Nieuwsblad van het Noorden schreef op 2 juni naar aanleiding van de vooruitgang van de CPN bij de statenverkiezingen, dat „velen via het stembiljet een motie van wantrouwen tegen het regeringsbeleid (en voor een deel ook tegen het te weinig geïnspireerde beleid van Gedeputeerde Staten van Groningen) uit wilden spreken. Het effect is geweest dat onze dommelende bestuurders althans één oog voorzichtig hebben geopend: er zijn wat maatregelen genomen die aan de ergste nood van Oostelijk Groningen een eind moeten maken. Maar om te zeggen dat de overheid in Den Haag nu driftig en energiek een beleid heeft ontworpen dat aan de achterstand in welvaart en welzijn in het Noorden een eind moet maken, nee, dat is te veel eer.”

Het gebruik maken van het stembiljet werd ook in Winschoten door een aantal middenstanders goed begrepen, die, hoewel zij zelf geen communisten zijn, hun collega's opwekten om op de CPN te stemmen, hetgeen ook op zeer grote schaal is gebeurd. Hun motief was dat de middenstand direct voordeel heeft bij de strijd voor hogere lonen. De loonsverhoging in de strokartonindustrie leidde nl. tot een merkbare verhoging van de omzet van de middenstand.

Natuurlijk is het gezamenlijk optreden van de bevolking het voor naamste om resultaten te bereiken. Arbeiders, boeren, middenstanders, wetenschappelijke werkers, ondernemers in de tenachtergestelde sectoren van het bedrijfsleven van Groningen hebben gemeenschappelijke belangen. De huidige maatschappijverhoudingen brengen nu eenmaal mee dat zij op zekere hoogte verschillende, en zelfs onderling tegengestelde, belangen hebben.

Het doen herleven van Groningerland is echter hun **gemeenschappelijk** belang.

Dit kunnen zij slechts doen gelden als zij er eendrachtig voor vechten. Zo lang zij als groepen los van elkaar optreden kan er niet voldoende kracht van uitgaan.

Ook bij het beoordelen van, laat ons zeggen, klassebelangen, behoeft dit gemeenschappelijke belang niet uit het oog te worden verloren.

Een voorbeeld van zulk een ruimere, op de toekomst gerichte denkwijze, was het besluit van de Veenkoloniale Boerenbond te Veendam in maart 1970.

In het vooruitzicht van een eventuele staking in de aardappelmeelfabrieken, waarbij een aantal boeren ook als ondernemers betrokken zijn, was door de Landbouwvereniging Zuidwending een „voorstel tot „onderkruipen” gedaan uit vrees dat de verwerking van aardappelen in het gedrang zou komen”, zo stond het in een bericht in het dagblad Trouw van 17 maart. De Veenkoloniale Boerenbond heeft dit voorstel echter niet overgenomen, en in het bericht wordt dan verder gezegd: „Eventuele gerechtvaardigde looneisen dienen te worden gehonoreerd... en als de industrie die lonen niet zou kunnen betalen, dan moet de regering maar financieel bijspringen. Dat is tenslotte ook bij Verolme gedaan.”

Inderdaad getuigt het van kortzichtigheid wanneer Groninger ondernemers zich verzetten tegen het optrekken van het loonpeil en van de arbeidsvoorwaarden in Groningen tot dat van het Westen. De positie van de meeste Groningse ondernemingen kan niet op kosten van de loontrekkers verbeterd worden. De opheffing van de achterstand op het gebied van lonen en arbeidsvoorwaarden is een essentiële voorwaarde voor de opheffing van de algemene achterstand. Daarvoor zijn immers allereerst **de mensen** nodig.

Het onrustbarende vertrek van vitale arbeidskrachten uit het gebied is niet in de laatste plaats het gevolg van de loonachterstand. Indien die niet opgeheven wordt, zal dit vertrek voor vele duizenden van de meest-geschoolden nog worden verhaast. Groningse ondernemers moeten de oplossing voor de moeilijkheden van hun bedrijven dáár zoeken waar zij gevonden kan worden, in Den Haag en in Brussel. En niet in de arbeidersgezinnen.

Arbeiders en ondernemers zijn in de strijd voor het gemeenschappelijke Groningse belang bondgenoten van elkaar. De arbeiders hebben evenzeer belang bij dit bondgenootschap. Langs de weg van zulk een bondgenootschap kan de grootst mogelijke druk op de regering worden uitgeoefend. Door een zakelijke uitwisseling van meningen kan het beste inzicht in de problemen worden verkregen en kunnen de meest doeltreffende oplossingen worden gevonden. Het heeft geen zin de moeilijkheden die hier overwonnen moeten worden te onderschatten.

De een is socialist, de andere communist, de een is godsdienstig, de andere niet, op velerlei gebied is er verscheidenheid. Eenheid in verscheidenheid is de enige mogelijkheid. Het geduldige opbouwen van die eenheid is het voornaamste wat gedaan moet worden om tot een ommekeer, tot een „driftig en energiek beleid” voor de ontwikkeling van Groningen te geraken.

De noodklok luidt in Groningerland! En nood breekt... óók traditionele scheidsmuren!

Het leggen van contacten, eerst in de woonplaats, dan in het gehele gebied, tussen politieke partijen, vakorganisaties en boerenorganisaties, actie-comités van arbeiders en van boeren, van middenstanders, studenten, van alle belanghebbenden, is de eerste stap.

Daarna kunnen blijvende contactorganen geschapen worden waarin de belangen van de Groningse bevolking besproken en in het openbaar uitgedragen kunnen worden en van waaruit doeltreffende actie kan worden georganiseerd.

XII

De opheffing van de achterstand van Groningen en het Noorden is geen regionale aangelegenheid, doch een nationale zaak. Hoezeer dit, vooral door de arbeiders, in het gehele land wordt gevoeld bleek uit de ongekend grote solidariteit met de stakingen in de

strokartonfabrieken in 1969 en de steun in klinkende munt die de strokartonarbeiders uit het gehele land ontvingen.

Dit kwam niet alleen voort uit de steeds aanwezige noodzaak om een rechtvaardig stuk strijd te ondersteunen, doch tevens uit het besef dat het bestaan van een armoe-gebied in één deel van het land op het levenspeil in het gehele land drukt. Voor de arbeiders bestaat er een directe loondruk als gevolg van de achterstelling van het Noorden.

Het rapport van het NVV sprak dit duidelijk uit, nl. dat „binnen concern-verband nogal eens dezelfde lonen worden uitbetaald in alle vestigingen van het land. De noordelijke vestigingen fungeren in hun milieu dan als een druk onder het plaatselijk loonniveau.” [Wetenschappelijk Instituut-NVV-rapport, pag. 2].

Dat wil zeggen dat de loonachterstand in het Noorden bij het vaststellen van een collectief contract, bijvoorbeeld voor het Philips-concern, ook op het loonniveau in de vestigingen van dit concern in het Zuiden drukt.

De werkers in de westelijke samenballings-gebieden worden ook ten aanzien van hun werkgelegenheid bedreigd. De vraag naar arbeidskrachten is daar op het ogenblik nog groter dan het aanbod en de zgn. spanning op de arbeidsmarkt geeft hun een sterke positie.

Maar als tienduizenden boeren en landarbeiders uit het Noorden in de komende jaren elders een ander bestaan zullen moeten zoeken zal dit de positie van de arbeiders in het Westen verzwakken.

Ook voor het Zuiden is de ontwikkeling van het Noorden gewenst. Zeer ter zake werd dit door een Limburgs blad uitgesproken: „Wij geloven niet dat noord en zuid tegengestelde belangen hebben. Zij hebben geen enkele reden om zich onderling als „concurrent” te beschouwen... Hun welstand en welzijn zijn namelijk afhankelijk van de bereidheid der nationale politiek consequent en met alle middelen een gezonde spreiding van industrie, diensten, instellingen en onderwijs tot op het hoogste niveau te bevorderen.” (Nieuwe Limburger, 3 april 1970).

De plannen op militair gebied, beginnende bij een oefenterrein, doch uiteindelijk gericht op verplaatsing van de gehele opstelling der strijdkrachten van het Zuiden en Oosten naar het Noord-Oosten betekenen een verdere integratie met het Westduitse militarisme en vergroten het oorlogsgevaar voor het Nederlandse volk. Terwijl hieraan een nieuwe stijging van de militaire uitgaven verbonden is, die alle werkende Nederlanders moeten opbrengen.

Er is ook nog een andere kant aan deze gehele opzet. Groningen, en ook Friesland, zijn de bakermat van de klassebewuste arbeidersbeweging in Nederland. De onverzettelijke strijdbaarheid, volharding en organisatiegeest van het Noorden heeft steeds zijn stempel op de gehele Nederlandse arbeidersbeweging gedrukt en ook thans is daar de samenwerking tussen socialist en communisten het verst gevorderd, d.w.z. die kern van de eenheid van het volk die een doorn in het oog is van alle reactionairen.

Stellig staat op de achtergrond van de ten achterstelling en militarisering van, voornamelijk Oost-Groningen, de wens om hiermee de gehele Nederlandse arbeidersbeweging een slag toe te brengen. Des te noodzakelijker is het voor die arbeidersbeweging om dit niet te dulden.

De in Groningen ontstane toestand en de dreigende verslechtering ervan zijn een aanschouwelijk voorbeeld van de uitwerking van de politiek van de EEG, van het ondergeschikt maken van de belangen van eigen volk aan de niets-ontziende jacht op top-winsten van Amerikaanse en andere vreemde uitbuiters, van het afstaan van onze nationale bodemrijdommen en arbeidskracht aan de internationale kapitaalmonopolies, aan het betrekken van ons grondgebied in de strategie van een atoomoorlog.

De toestand in Groningen is een schrikbeeld van wat dit beleid inhoudt en wat de gevolgen ervan zijn. Doordat Groningen hierdoor het meest getroffen wordt, is ook de Groningse bevolking op de voorpost van de strijd hiertegen komen te staan.

Heel Nederland moet daarom Groningen steunen en helpen verdedigen.

De voornaamste doelstelling van dit IPSO-rapport is om bij de gehele Nederlandse bevolking het begrip te wekken dat de problemen van Groningen háár eigen problemen zijn, dat het hier niet om streekbelangen doch om het nationale belang, om het levenspeil, het zelfstandige nationale volksbestaan en de veiligheid van Nederland gaat.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK VIII

De Groninger gasbel wordt in wetenschappelijke publikaties als de belangrijkste van de Westelijke wereld genoemd. Het gas wordt voor het grootste deel aangewend als energiebron, maar daarnaast ook als grondstof voor de chemische industrie.

De chemische samenstelling van aardgas hangt af van de vindplaats. Het Groningse gas bestaat voor 82% uit methaan, de eenvoudigste koolwaterstof. (Methaan heeft een kookpunt van -165°C en is onder normale omstandigheden dus een gas). Verder bevat dit aardgas 2,7% hoger kokende koolwaterstoffen zoals ethaan, propaan en butaan, in afnemende hoeveelheden. Er is slechts een zeer gering percentage koolzuurgas aanwezig en eveneens zeer weinig zwavel. Het percentage stikstof is vrij hoog: 14.

De bruikbaarheid van aardgas voor chemische doeleinden hangt in sterke mate af van het samenstelling. Het gas moet kunnen concurreren met aardolie als grondstof voor chemische produkten. De samenstelling van het Groningse aardgas is gunstig voor de bereiding van ammoniak (grondstof voor kunstmest) en minder gunstig voor de bereiding van etheen (grondstof voor plastic- en kunstvezelindustrie).

Op vier plaatsen in het Westen en Zuiden van Nederland wordt Gronings aardgas als grondstof voor ammoniakbereiding gebruikt. In Frankrijk, W.-Duitsland en België zijn verschillende ammoniakfabrieken op basis van Gronings aardgas in aanbouw of reeds in werking.

In Groningen zelf is nog geen chemische industrie op basis van aardgas aanwezig. Er wordt wel gebouwd aan een fabriek van AKZO, die gechlloreerde koolwaterstoffen zal moeten maken. De vestiging van deze fabriek is waarschijnlijk te danken aan de omstandigheid dat voor deze produktie naast aardgas ook keukenzout als grondstof fungeert, dat eveneens in de Groningse bodem gevonden wordt. Deze fabriek moet dan ook als verlengstuk van de reeds bestaande vestigingen van AKZO gezien worden, die soda, chloorgas en natriumhydroxyde uit keukenzout bereiden.

Verder zijn er plannen van AKZO en DSM om gezamenlijk een methanolfabriek op basis van aardgas bij Delfzijl te bouwen. In de loop van 1971 zal begonnen worden met de bouw van de installatie, die 1000 ton methanol per dag zal moeten produceren. Methanol dient weer voor de produktie van thermohardende harsen, die vooral in de houtverwerkende industrie toepassing vinden. De fabriek zou plaats bieden aan rond 150 werknemers.

De conclusie is dat zich in Groningen ondanks de rijke gasvoorraden geen behoorlijke chemische industrie op basis van dit gas heeft ontwikkeld en het ziet er niet naar uit dat de industrie plannen heeft om hier grondige verandering in te brengen. Het aardgas wordt per pijpleiding afgevoerd naar andere industrie centra zoals het Rijnmondgebied, Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen, om daar verwerkt te worden. In deze centra bestaat reeds een chemische

Sinds jaren boert Groningerland economisch en sociaal achteruit, terwijl in het westen en zuiden van Nederland economische rooibouw wordt gepleegd door buitenlandse vestigingen.

In dit rapport worden de diepere gronden van deze ontwikkeling onderzocht.

Er wordt in aangetoond dat de achterstand van Groningerland niet door eigen schuld of ongunstige ligging wordt veroorzaakt.

De ontwikkeling van dit gebied wordt bewust geremd als gevolg van de Europese richtlijnen van de EEG.

De systematische ontvolking ervan wordt in verband gebracht met de verplaatsing van de militaire instellingen naar Noord-Europa, Sleeswijk-Holstein en Groningen, volgens een recente nieuwe strategische opstelling van de NAVO.

Aangetoond wordt dat steunmaatregelen en stimulering geen resultaat kunnen hebben, doch dat een ontwikkeling van Groningerland, gelijkwaardig met de andere gebieden in Nederland, slechts bereikt kan worden door fundamentele veranderingen van het regeringsbeleid op economisch, sociaal en ruimtelijk gebied.

Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek

Prijs f 2,80